

Diversitat cultural i «égalité» a l'Estat francès

Una anàlisi històrica

MARC OROZKO

Fa uns quants dies que vaig trobar un noi francès de Montpeller i vam començar a parlar sobre qüestions relacionades amb la llengua catalana, la situació de les cultures minoritzades¹ a Espanya i a França i també sobre la ideologia que hi ha al darrere de cada model lingüístic.

Evidentment, jo vaig donar suport al model català, i ell va defensar el model francès de relació amb les minories culturals, un model que jo sempre he vist força agressiu amb les cultures minoritzades.

Un dels fonaments ideològics que arguïa aquest noi per a defensar el model francès era, segons paraules textuales seves, el fet que «nosaltres [els francesos] som una nació».

Aquesta frase em féu pensar, posteriorment, en el que significava per a aquest xicot «ser una nació». De fet, crec que la clau de volta de la nostra conversa segurament era aquest concepte. Per això m'agradaria fer una petita reflexió sobre la idea de «nació».

La paraula *nació* ja es feia servir abans de la Revolució Francesa. En aquest sentit, els il·lustrats i les ments racionals dels segles XVII i XVIII ja l'empraven. Malgrat tot, fou arran de la Revolució Francesa i de la invasió napoleònica d'altres països europeus que aquesta paraula esdevingué coneguda i usada quotidianament arreu d'Europa.

Per tant, França va tenir un paper important en la definició contemporània del concepte de *nació*. En aquest sentit, la *nació*, segons la versió francesa del terme, és un conjunt de ciutadans que voluntàriament viuen sota una *mateixa* llei i gaudeixen dels *mateixos* drets, llibertats i deures de ciutadania.

D'aquesta definició *no* es desprèn pas que tots els ciutadans hagin de pertànyer a la mateixa cultura; cosa que faria pensar que la concepció francesa de *nació* faria possible la coexistència de diferents cultures dins un mateix Estat.

En canvi, la realitat de l'Estat francès ens dona proves evidents que això no ha estat així; ans al contrari, ens mostra la realitat d'un país centralista, homogeneïtzat i agressiu amb les cultures minoritzades del seu territori.

Què explica aquesta paradoxa? És a dir, com pot ser que, promovent i estenent els drets humans, les cultures minoritzades no en sortissin beneficiades? Si els homes i dones de França van passar a ser reconeguts com a ciutadans amb drets i llibertats, com és que no s'usesin els drets per a promoure les seves cultures? Per exemple, si de sobte hom pot gaudir del dret a la llibertat d'expressió, per què no usar-lo per a escriure en la llengua pròpia, ja sia català, occità, bretó, èuscar, etc.?

Segons el meu parer, els habitants d'ètnia francesa del nord del país van saber associar el concepte de *nació* al d'homogeneïtat cultural, utilitzant certs mecanismes psico-socials durant un llarg procés històric i aprofitant certes circumstàncies històriques.

Malauradament, la descripció d'aquests mecanismes i d'aquestes circumstàncies m'obligaria a estendre'm força més del previst. Per la qual cosa intentaré centrar-me en la lògica i els efectes d'aquesta associació entre *nació* i homogeneïtat cultural, més que no pas en el procés que calgué per a arribar-hi².

En aquest sentit, cal dir que, paral·lelament a l'extensió dels drets i llibertats, la Revolució també va popularitzar el famós lema «Liberté, **égalité** et fraternité».

El mot *égalité* va en cursiva perquè penso que és la clau de volta de la qüestió. Concretament, la interpretació que n'han fet les autoritats franceses explica

1. El concepte de llengua minoritària o majoritària és totalment arbitrari i sovint s'empra per a classificar les llengües segons la seva «validesa». Llengua minoritzada, en canvi, és aquella que pateix la interposició d'una altra llengua i està immersa en un procés de retrocés en els usos dins la pròpia comunitat lingüística. Tots els seus parlants es veuen obligats a practicar un bilingüisme unilateral, ja que la llengua pròpia és insuficient per a viure-hi.

2. Les polítiques contràries a les llengües no franceses de França vénen de lluny, ja que durant el període de la monarquia existeixen documents que confirmen el rebuig de les autoritats monàrquiques envers les llengües com el català. Per exemple, el Decret promulgat el 2 d'abril de 1700 per Lluís XIV en el qual manifestà que considerava l'ús del català com un acte contra la seva sobirania, com també que «l'usage du catalan répugne et est contraire à l'honneur de la nation française».

en bona part l'actitud de l'Estat envers les cultures minoritzades.

En aquest sentit, la interpretació que les autoritats franceses han fet fins als nostres dies de la «égalité» (igualtat) és la d'un sinònim d'homogeneïtat cultural. D'aquesta opció ideològica es desprèn un sil·logisme força pervers: si el reconeixement de la igualtat entre els individus és un senyal de progrés i modernitat, i si la igualtat implica homogeneïtat cultural, aleshores la conclusió lògica és que la imposició de la cultura del nord de França sobre tot el territori del país és quelcom bo i positiu, i, encara més, el manteniment de les cultures minoritzades (bretona, catalana, basca, occitana, corsa, flamenca, alsaciana, etc.) és un símptoma d'endarreriment que cal rebutjar i menystenir. És a dir:

A implica B
B implica C
A implica C

- Així, la modernitat (A) implica el tracte igualitari per a tothom (B).
- El tracte igualitari de totes les persones (B) implica l'homogeneïtat cultural (C).
- La modernitat (A) implica l'homogeneïtat cultural (C).

Per tant, d'ençà de la Revolució Francesa, la confusió entre igualtat i homogeneïtat —que ja mostrava l'*Ancien Régime* monàrquic— fou potenciada encara més, en detriment del respecte a la diversitat cultural.

Psico-socialment (i potser fins i tot psicoanalíticament), aquesta «solució» ideològica era molt convenient per als habitants del nord, ja que els permetia de ser feliços pensant que vivien en un país civilitzat i avançat, sense la contradicció tan incòmoda i trista de veure com els drets humans d'altres compatriotes del sud eren menystinguts i esclafats precisament en nom dels drets dels quals la gent del nord gaudia.

És a dir, mentre els drets humans permetien als ciutadans del nord expressar cada vegada més llur personalitat individual i col·lectiva, els ciutadans pertanyents a la resta de cultures eren tractats com a menors d'edat que calia «educar» perquè tenien dificultats per a adonar-se d'allò que els convenia.

Evidentment, el nord creia que sabia el que convenia als ciutadans del sud i estava entossudit a imposar-los el seu parer: els ciutadans de les cultures minoritzades calia que abraressin la cultura francesa del nord i que abandonessin llurs pròpies arrels culturals; i tot això es justificava, com he dit abans, per la interpretació de la igualtat com a homogeneïtzació.

Com ja sap tothom, les conseqüències d'aquest model ideològic han estat devastadores per a les cultures minoritzades a l'Estat francès. A més a més, l'eficàcia amb la qual s'ha implementat aquest model ha estat força reeixida, cosa que ha dut comunitats culturals senceres a la pràctica extinció (per exemple, la cultura i llengua occitanes).

Però no sols això, sinó que les conseqüències d'aquest model s'han fet sentir fins i tot sobre la cultura del nord, atès que una societat menys diversa és una societat més pobra i més tancada en si mateixa; cosa que en darrer terme la fa menys adaptable als canvis i, finalment, menys forta.

Per tant, des del meu punt de vista, la negació de la diversitat cultural dins de França ha menat el país cap a l'empobriment i la feblesa, més que no pas

cap al reforçament. Per què? Bé, perquè per a sobreviure cal que ens adaptem a l'entorn, i adaptar-nos a l'entorn implica acceptar la diversitat, atès que l'entorn i la vida són diversos.

Probablement, el noi francès de qui he parlat al començament em plantejaria la qüestió de «com es pot garantir la igualtat (*égalité*) i alhora respectar la diversitat?» Doncs, jo li respondria que la manera de combinar totes dues coses és la següent:

- En primer lloc, entenent que la titularitat d'un dret i l'exercici d'aquest mateix dret són dues coses diferents.
- En segon lloc, entenent el concepte d'igualtat com la capacitat per a gaudir d'un conjunt de drets fonamentals i civils, sense que se'n limiti *a priori* el seu exercici d'una manera desigual entre els ciutadans.

És a dir, allò que ens fa ésser iguals és el fet que gaudim de la titularitat dels mateixos drets i no pas que els exercim de la mateixa manera.

En aquest sentit, el dret fonamental a contraure matrimoni ens pot proporcionar un bon exemple per a comprendre allò que vull explicar: tant els indivi-

dus homosexuals com els heterosexuals són titulars del mateix dret a contraure matrimoni; ara bé, cada individu l'exercirà d'una manera diferent segons la seva orientació sexual.

Un altre exemple, però en aquest cas molt més relacionat amb el tema que tractem, és el cas de l'article 1 de la constitució del 1958. Aquest article ens parla del dret de tot ciutadà francès a no ésser discriminat pel seu origen o raça o religió. Si fem una interpretació d'aquesta disposició legal sense identificar la igualtat amb l'homogeneïtat, hom arriba a la conclusió que els ciutadans catalanoparlants haurien de poder adreçar-se a la seva administració pública en català, ja que no haurien de ser discriminats per llur origen cultural.

En canvi, tots sabem que els ciutadans pertanyents a una minoria cultural són discriminats per l'administració pública francesa sistemàticament, bo i prohibint-los que usin les seves llengües com a mitjà de relació amb l'administració francesa, mentre que els ciutadans dels nord poden utilitzar la llengua pròpia amb aquestes mateixes autoritats administratives sense cap problema.

Fent això, les autoritats franceses limiten l'exercici del dret a la no-discriminació als ciutadans de la cultura dominant (francesos de llengua d'*oïl*) i fan, d'aquesta manera, que no hi hagi

igualtat entre els ciutadans francesos, perquè els uns poden gaudir d'uns drets dels quals els altres no poden gaudir, excepte que, precisament, abandonin les circumstàncies que els fan diferents (la cultura minoritzada), cosa que està en contradicció amb l'esperit mateix d'aquest article i que alhora contradueix de ple la voluntat d'igualtat (*égalité*) entre tots els ciutadans.

A tall de conclusió, hom pot dir que la perversió del concepte d'igualtat fa que es produeixin situacions paradoxals, com, per exemple, aquesta que tot just he mencionat, en la qual una disposició legal que pretén assegurar la no-discriminació entre els individus s'aplica precisament discriminatòriament. Tot plegat és un pèl kafkià.

Per altra banda, tot el que he descrit fins ací pot explicar el motiu pel qual França va expressar la seva reserva a l'article 27 del Conveni Internacional sobre Drets Civils i Polítics (*Pacte international relatif aux droits civils et politiques*). Concretament, l'article estableix que:

Art. 27 Als estats on existeixin minories ètniques, religioses o lingüístiques, no es podrà negar el dret a les persones que pertanyin a aquestes minories, d'una manera comunitària amb la resta de membres del grup, de gaudir de llur pròpia cultura, de pro-

fessar i practicar llur pròpia religió, o d'emprar llur pròpia llengua.

Art. 27 Dans les Etats où il existe des minorités ethniques, religieuses ou linguistiques, les personnes appartenant à ces minorités ne peuvent être privées du droit d'avoir, en commun avec les autres membres de leur groupe, leur propre vie culturelle, de professer et de pratiquer leur propre religion, ou d'employer leur propre langue.

A part de l'article 27 del Conveni Internacional sobre Drets Civils i Polítics, existeixen altres casos de documents legals internacionals als quals França ha mostrat la seva disconformitat per la mateixa raó, és a dir, perquè donen drets a les minories culturals franceses que els equipararien a la resta de ciutadans, i això és quelcom que les autoritats de París no estan disposades a permetre (per exemple, la Carta Europea de les Llengües).

Per tant, França, malgrat que sempre ha volgut creure en la seva grandesa (*grandeur*) i que sempre ha volgut dir-se a ella mateixa que era el país més avançat en el desenvolupament dels drets humans, demostra ser molt poc civilitzada pel que fa als drets fonamentals, els drets civils i els drets polítics de les minories culturals del seu territori. Això fa pensar, d'una manera força automàtica, que allò que tots coneixem com a cultura francesa no ha estat pas una cosa ni tan humanista ni tan civilitzada, i, encara menys, lliure, igual i fraternal, com ens volen fer creure.

Encara més, la cultura francesa ha mostrat senyals preocupants d'**autoritarisme** i fins i tot de **feixisme**. Concretament, aquesta actitud obsessiva d'imposició de l'homogeneïtat és el que ens permet parlar d'una combinació d'**autoritarisme** (s'imposa quelcom sense demanar el parer de la gent) i de **feixisme** (s'imposa l'homogeneïtat agressivament).

En aquesta equació ens hi manca just un tercer element: la idea de *superioritat*.

La qüestió és: com hi encaixa, amb els altres dos elements, la idea de superioritat? Bé, des del punt de vista del qui es creu superior, la lògica és la següent: «Com que crec en la igualtat entre els individus, i com que crec que la igualtat implica que tots els individus perta-

nyin a una única cultura, cal que triem una cultura per a uniformitzar-los, i com que la tria de la cultura uniformitzadora (homogeneïtzadora) la faig jo, no serà pas difícil d'escollir-la, trio la meua, ja que és la superior.»

Arribats a aquest punt, m'agradaria introduir una altra frase del noi francès de qui us he parlat abans. A la pregunta de si creia que hi havia cultures superiors a les altres, aquest noi, sense cap recança, em digué que sí, que «la cultura francesa era superior a la cultura alemanya».

Bé, a part dels judicis morals que podem fer respecte a aquest «complex de superioritat», molt em temo que la idea de la superioritat cultural francesa, malauradament, és una idea força estesa entre la població d'aquest país, especialment entre les generacions més velles.

La frase d'aquest noi ens serveix no solament per a entendre que el complex de superioritat cultural del nord ha estat patit per les minories culturals dins de França, ans també per a entendre que altres cultures que tenen estat propi n'han patit igualment els efectes.

Per exemple, no deixa de ser paradoxal que els francesos es creguin superiors culturalment als alemanys, perquè, de fet, ambdós tenen quelcom que els fa molt semblants: el complex de superioritat. En aquest sentit, el complex de superioritat alemany es fonamentava bàsicament en la superioritat racial, mentre que en el cas francès es fonamenta en la cultura.

En qualsevol cas, el resultat d'un complex de superioritat ha tingut, tant en el cas francès com en l'alemany, unes conseqüències brutals i nefastes per a la convivència dels individus i dels pobles. Aquest complex de superioritat, en la ment dels ciutadans de França i Alemanya, no els ha permès que es relacionessin d'una manera civilitzada i pacífica amb els altres, enverinant les relacions de tots dos pobles amb la resta del món. L'exemple més clar d'això ha estat l'existència dels camps d'extermini nazis, on les minories racials (jueus, gitanos, etc.), les minories sexuals (homosexuals) i els dissidents ideològics (comunistes, anarquistes, republicans, demòcrates, etc.) i qualsevol altra persona que fos un perill per a la «puresa» del poble alemany hi era tramesa per a ser exterminada.

En aquest context, el mot *puresa* és una forma irracional d'identificar la superioritat (és a dir, la puresa és allò bo, allò suprem... el millor). Una superioritat que empeny inexorablement els individus i les comunitats senceres a intentar d'uniformitzar i homogeneïtzar les altres comunitats humanes a través de l'eliminació física dels individus (en el cas alemany) o de l'assimilació cultural (en el cas francès).

Com veiem, la conseqüència de qualsevol ideologia feixista o amb trets feixistes és la dificultat de relació pacífica i respectuosa amb els individus o comunitats humanes de l'entorn. En aquest cas, la idea de superioritat cultural francesa ha enverinat les relacions pacífiques i constructives entre el poble francès i la resta de comunitats culturals de França.

Després d'haver fet aquest exercici de comparació, potser veurem des d'una altra perspectiva frases com: «Soyez **prope**, parlez français.» Aquest eslògan que el sistema educatiu francès utilitzà durant els anys cinquanta fa ús d'aquesta idea de netedat o de puresa (i, per tant, de superioritat).

Com tots sabem, la idea de netedat (puresa) pot ser molt patològica quan es duu a l'extrem (tant a nivell de psicologia individual com psico-socialment). La puresa és un concepte pervers, perquè implica que hi ha quelcom net i, per tant, bo (*prope*), que es contraposa necessàriament a quelcom brut i, per tant, dolent o no desitjable (el parlar *patois*)³.

D'alguna manera, podem traçar una línia entre les idees següents:

Net → bo → superior → dret
a ésser imposat agressivament sobre la resta.

Brut → dolent → inferior →
alienació progressiva i conductes aut destructives.

A tall de conclusió podem dir que el model de relació entre les diferents comunitats culturals de l'Estat francès no ha estat d'igualtat ans de domini, desigualtat i sotmetiment de la comunitat majoritària francòfona del nord de França sobre la resta de comunitats de l'Estat.

Per tal d'imposar aquest model, les autoritats franceses han intentat de controlar la població de les comunitats

minoritzades a través de la coacció física i a través del control mental. Per a controlar-los mentalment, ha calgut inculcar-los la idea d'igualtat equivalent a «uniformitat cultural + superioritat de la cultura del nord». D'aquesta manera, minories culturals senceres s'han sotmès a aquests mètodes d'extermini cultural sense oposar-hi gaire resistència.

Des d'aquest punt de vista, hom pot afirmar que una de les pilastres que ha sustentat la pretesa «grandeur» de França ha estat l'opressió de les cultures diferents de la francòfona. ♦

3. A les darreries del segle XIX es podien veure anuncis als carrers bretons on s'hi deia «Il est interdit de parler breton et de cracher sur la terre» (És prohibit parlar en bretó i escopir a terra).

Bibliografia

Conveni Internacional sobre Drets Civils i Polítics
Nacions Unides, 1966. Entrada en vigor, 1976.

Carta Europea de les Llengües
Consell d'Europa, Estrasburg, 5 de novembre de 1992.

Carta de Drets Humans i del Ciutadà
«La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen» va ser adoptada el 26 d'agost de 1789 per l'Assemblea Nacional Constituent francesa com a primer pas per a redactar una Constitució.

Constitució del 1958
Constitució de la V República Francesa, aprovada per l'Assemblea Nacional Francesa el 4 d'octubre de 1958.